

Pavλίna Janošová. *Dívčí a chlapecká identita - vývoj a úskalí.*

Praha: Grada, 2008. 288 stran.

1. vydání

Ze sexuologické ambulance přichází pro stavy deprese se závažnými suicidálními tendencemi Olga odmítající léčbu antidepressivy. Olga je štíhlá transsexuálka, nápadná pro kontrast krásné, bílé pleti a černých obarvených vlasů, prochází nyní obdobím "real life" a trpí úpornou nespavostí a existenční bezradností, jak dále v životě. Olga nebojuje jako ostatní translidé M-F s vousy, s hrubým hlasem, s maskulinní postavou. Je to dívka prima vista.

Po prvních hormonálních injekcích jí začala růst prsa a došlo k laktaci, proto byla endokrinologem zaslána na další podrobná vyšetření, kterými bylo doloženo, že Olga je intersexuálka s chromozomální odchylkou mozaikového karyotypu X0. Jen touto koincencí se Olga dověděla celou pravdu o svém jádrovém pohlavním já (pro ni významně zklidňující a povzbuzující zároveň).

Znovu a znovu mě fascinuje ona "záhada" mezi silou biologické danosti a prožívaným sebepojetím navzdory sociokulturním tlakům. A tak se stalo, že Olga byl "nevydařený syn" zejména v očích svého otce - vysoce postaveného a bohatého muže - paternalisty (muž má vydělávat, soupeřit, žena má rodit). Olgu označil za "hybridního mutanta", který mu nesmí na oči, matka, velmi utlačovaná žena, si troufla po třech měsících s ní mluvit v ženském rodě, ale s mužským oslovením původního křestního jména. V té době se už Olga odstěhovala, přerušila studia, našla si práci, aby tak získala čas a prostředky na přeměnu své jádrové pohlavní identity.

V úvodu k recenzi knihy Pavlíny Janošové jsem v intencích prvních 88 stran zpracovala minikazuistiku, abych uvedla zájemce o knihu do výše uvedené problematiky. Ještě před 10 lety by tento rozbor nebyl možný. Pokrok jak v medicínských vyšetřovacích technologiích, tak v psychologických výzkumech (Janošová cituje výzkumy z konce 90. let a doby zcela nedávné - rok 2002) nám právě umožňuje nahlédnout hlouběji do procesů utváření jádrové pohlavní identity. Tento rozvoj nových poznatků pomáhá i nám psychologům empatičtěji a citlivěji zacházet s lidskou identitou, a to určitě s větším respektem k biologickým danostem jednotlivců (nelze nezpomenout Rogersova pracovního motta: „Klient je největší expert na sebe sama, nechte se jím vést.“).

Monografie Pavlíny Janošové obsahuje 13 kapitol, v nichž nás autorka provází zrodem pohlavní identity v okamžiku zplození jedince (obsáhle a cenně reprodukuje poslední biologické poznatky) a následně prvním rokem života, předškolním věkem, školním věkem a dospíváním s vyzdvižením faktorů podílejících se na utváření genderové role. Poslední kapitola je pak věnována poruchám pohlavní identity. Cenné na této ojedinělé publikaci je soustavné dokládání faktů z posledních výzkumů.

Pokud máte ve zvyku přeskočit úvody a první kapitolu s uvedením do problematiky, v případě „Dívčí a chlapecké identity“ to nedělejte. Autorka se po krátké historické rekapitulaci dostává k současným sociologickým rozborům (Možný, 1997), které vidí mužskou roli jako daleko křehčí a rizikovější - podle statistik ÚZIS v roce 2002 suicidovalo 4x více mužů než žen, v daleko větší míře jsou ohroženi závislostmi a psychosomatickými chorobami. Muži se tak stávají obětmi "hypermaskulinních očekávání" vycházejících z předsudků a myšlenkových stereotypů o mužské genderové roli.

Jako hudba vyšších sfér nám pak zní citované poznatky Parsonse a jiných (výzkumy z 90. let), které konstatují, že „maskulinita a feminita by neměly být považovány za vzájemně vylučné polární protiklady, ale spíše za 2 oddělená kontinua, která jsou někdy rozbíhavá a někdy se vzájemně překrývají.“ (s. 31). Kromě očekávání kariérní a finanční úspěšnosti je totiž pro muže a jejich zdraví ohrožující vize emočního ovládnutí. Riziko, že se nenaučí se svými emocemi zacházet, zkomunikovat je, ústí mnohdy do nezralosti, z níž je pak už jen přímá cesta k psychopatologickým a somatickým projevům a nemocem. Dopad na posun v gender mužské roli směrem k feminním projevům je významně proživotní a z hlediska nemocnosti mužů preventivní.

Všechny ostatní kapitoly knihy obsahují důsledné zpracování jak poznatků psychologických, tak i sociologických.

Z 5. kapitoly, 3. oddílu bych ráda vyzvedla zjištění, že výchova synů je doprovázena více tresty za nevhodné genderové chování než u dívek, což vede k tomu, že upevňování mužské role je provázeno větší úzkostí ústící do obrany hypermaskulinitou a hostilitou ke všemu ženskému (dopad těchto obran na psychické a tělesné zdraví ponechám na čtenáři).

Až poté, co je čtenář vtažen do problematiky jádrové pohlavní identity, v kapitole šesté autorka podává vyčerpávající přehled identifikačních teorií, což považuji za strategicky rozumné (čtenář má čas na srovnání výzkumů s teoriemi).

V předškolním věku vyzvedává autorka - v 7. kapitole, oddílu 1. fenomén „in group“, „out group“ v rozvoji pohlavní identity jako nejtypičtější pro toto věkové období. Pečlivě rozebírá vliv mateřské školky, vrstevníků, upozorňuje na změnu výchovných postojů rodičů v tomto období. Podobný algoritmus sleduje i v kapitolách 8., 9., 10., nevynechává žádný možný vliv na rozvoj pohlavní identity v mladším a středním školním věku.

Z 11. kapitoly "Vliv rodinné situace na formování genderové identity a role dětí" bych ráda vyzvedla pojem "noví otcové" a upozornění autorky na změny v otcovské identitě, která se přesouvá z kastrující do přijímající, pomáhající, podporující. Autorka cituje řadu autorů, kteří tento posun i výzkumně zachytili, cituje například Silversteina (2002), který mluví o degenderizaci otcovství.

Monografii Pavlíny Janošové bych zařadila do povinné četby psychologů všech směrů a specializací pro téma pohlavní identity, které jako první pečlivě a poctivě nahlíží ze všech stran, tedy bio-psycho-sociálně.

PhDr. Zdena Chovancová
Soukromá klinická
a psychoterapeutická praxe, Praha